

Tiina Salmio

Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa

**Artikkeli on julkaistu myös
Siirtolaisuus-Migration -lehdessä 2/2000 (s. 21-26)**

Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet

Turku - Åbo 2000

<http://www.migrationinstitute.fi>

Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa

Kansainvälinen muuttoliike ei ole uusi ilmiö vaan sitä on esiintynyt yhtä kauan kuin ihmiset ovat asuttaneet maapalloa. Ihmiset ovat liikkuneet joko vapaaehtoisesti tai pakon edessä. Maahanmuutto on aiheuttanut hallituksille pitkäaikaisia haasteita pärjätä kulttuurillisessa ja poliittisessa muutoksessa siitä lähtien, kun modernit alueelliset valtiot luotiin ja valtioiden väliset rajat vedettiin (Heisler ja Layton-Henry 1993, 150).

Joukkomuutot valtamerten taakse vähensivät Euroopan väestönkasvua noin viidenneksellä 1880-1910, ja Eurooppa pysyi siirtolaisuuden huomattavimpana lähtöalueena aina 1960-luvulle asti (Majava 1991, 112). Toisen maailmansodan aikana noin 60 miljoonan ihmisen uskotaan joutuneen jättämään kotinsa pakon edessä. Sodan jälkeen Länsi-Eurooppa nousi kuitenkin yhdeksi maailman talouden kehittyneimmistä ja tuottavimmista keskuksista. Merkittävä taloudellinen asema saavutettiin Marshallin suunnitelman sekä Euroopan periferia-alueilta, entisistä siirtomaista ja eri puolilta kolmatta maailmaa tulleiden siirtolaisten avulla. Osa siirtolaisista jäi Eurooppaan, ja osa palasi takaisin kotimaahansa. Sodan jälkeen alkanut muuttovirta ei ole pysähtynyt, vaikka monien Länsi-Euroopan maiden maahanmuuttokontrolli on tiukentunut 1970-luvun puolivälistä lähtien.

Kun 1990-luvulla itä- ja keskieurooppalaiset kansakunnat vapautuivat kommunismin totalitarismista, lännessä syntyi erilaisia skenaarioita. Aikaisemmin Euroopan kahtia jakaneen rautaesiripun sortuminen mahdollisti kaikkien eurooppalaisten vapaan matkustamisen, jonka pelättiin lisäävän laitonta maahanmuuttoa. (De Lobkowicz 1994, 106.) Eurooppaa koetellut lama sekä turvapaikanhakijoiden ja Eurooppaan haluavien määrän kasvu ovat vaikuttaneet maahantulopolitiikan tiukentumiseen entisestään 1990-luvulla. Pakolaisvirtojen kasvua selitetään usein kylmän sodan loppumisella. Kylmä sodan uskotaan luoneen jonkinlaisen järjestyksen, jonka murentuessa piilossa olleet konfliktit puhkesivat. Sen seurauksena pakolaisten määrä kasvoi.

Kylmän sodan loppuminen, kansainvälisen järjestelmän murros ja Euroopan unionin jäsenyys muuttivat Suomen asemaa ja ulkopoliittista päätöksentekoa. Näillä oli vaikutusta Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan. Vuoden 1991 Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena maahanmuutto Suomeen kasvoi, koska suurin osa Suomen pakolaisista, joita vuoden 1999 alussa oli 18 292 (Ulkomaalaisviraston tilastot), tuli maahan turvapaikanhakijoina entisen Neuvostoliiton kautta.

Pakolaisuudesta on tullut merkittävä globaaliongelma

Tällä vuosisadalla sekä vapaaehtoinen siirtolaisuus että pakolaisuus ovat kasvaneet valtavasti. Siten maahanmuutto- ja pakolaisliikkeistä on tullut merkittävä globaaliongelma,

jonka ratkaisemiseksi tarvitaan tehokasta kansainvälistä yhteistyötä. Pääosa muuttoliikkeestä tapahtuu kolmansista maista toisiin kolmansiin maihin tai kolmansien maiden sisällä, mutta vain murto-osa muuttoliikkeestä suuntautuu Eurooppaan ja muihin korkean elintason maihin. Ihmiset pakenevat vainoa tai muuttavat uuteen maahan paremman elämän toivossa. Muuttovirrat syntyvät vakavien poliittisten konfliktien, ympäristökatastrofien, taloudellisten erojen, köyhyyden ja monien muiden syiden seurauksena. Kansainvälisten muuttoliikkeiden kasvu johtuu myös globaalien viestintä- ja liikenneyhteysverkostojen kehittymisestä, yritystoiminnan kansainvälistymisestä sekä kaupan vapautumisesta.

YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun virasto UNHCR (United Nations High Commission for Refugees) suojelee ja avustaa ihmisiä, jotka ovat paenneet sotaa tai vainoa eri puolilla maailmaa. UNHCR:n määritelmän mukaan pakolainen on henkilö, joka oleskelee kotivaltionsa ulkopuolella eikä voi turvautua sen suojeluun, koska hänellä on perusteltua syytä pelätä vainoa rodun, uskonnon, kansallisuuden, poliittisen mielipiteen tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi.

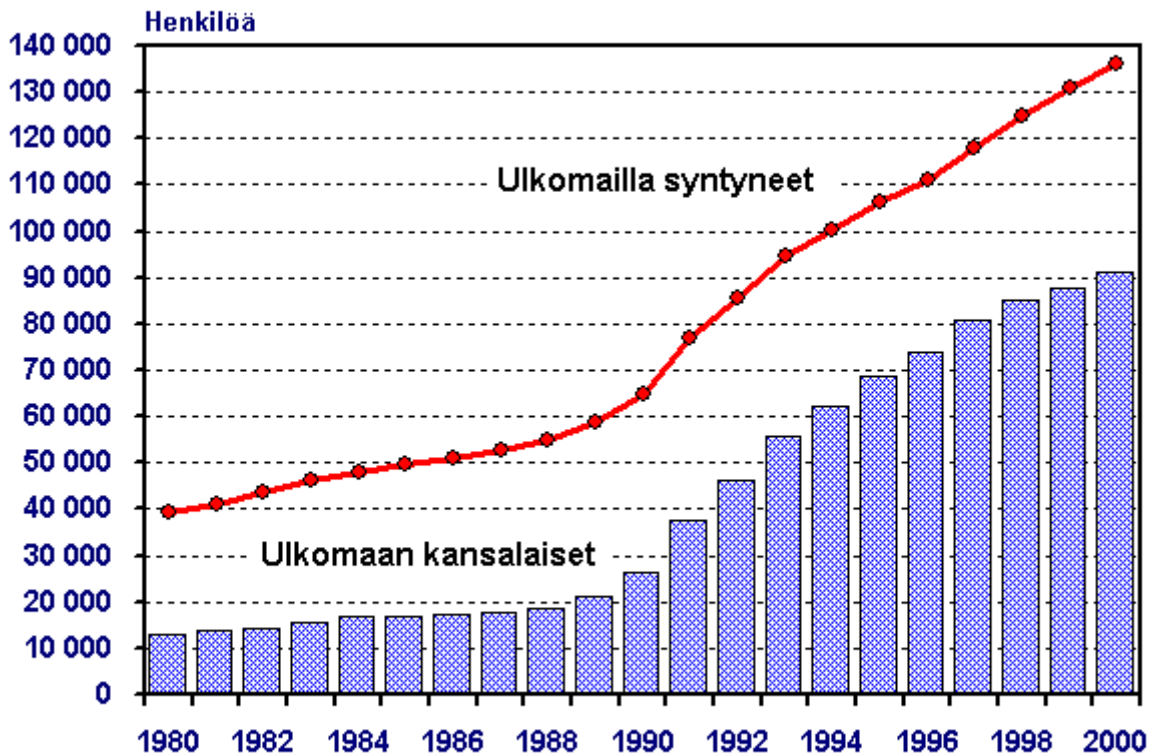
Vuonna 1975 UNHCR:n avustamia pakolaisia oli alle kolme miljoonaa, ja vuonna 1983 heitä oli noin 10 miljoonaa. Vuonna 1995 määrä oli noussut 27 miljoonaan. Tällä hetkellä maailmassa on kaikkiaan noin 52 miljoonaa juuriltaan pois joutunutta, joista noin 30 miljoonaa maan sisäistä pakolaista. Sotaa tai vainoa pakenee 22 miljoonaa ihmistä, joista 12 miljoonaa on YK:n pakolaistoimiston UNHCR:n määritelmän mukaisia pakolaisia. Tämänhetkisessä kansainvälisessä järjestelmässä maahanmuutto- ja pakolaiskysymysten ratkaiseminen kansallisessa eristäytyneisyudessa on osoittautunut lähes mahdottomaksi.

Suomeen suuntautuneesta maahanmuutosta

1600-luvulla Ruotsista karkotettiin ensimmäiset romanit Suomeen. Venäjän vallankumouksen seurauksena Suomeen saapui vuosina 1917-22 yli 41 000 pakolaista, joista 33 500 jäi pysyvästi Suomeen. Vasta itsenäistynyt Suomi oli pohjoismaista ensimmäinen laajamittaisesti pakolaisia vastaanottamaan joutunut maa, huolimatta 1920-luvun taloudellisista vaikeuksista. 1940-luvulla Suomen ulkomaalais- ja pakolaispolitiikkaan vaikutti valtion velvollisuus huolehtia luovutetuilta alueilta saapuneesta siirtoväestä, jonka kokonaisluku oli 530 207. Näistä inkeriläisiä ja itäkarjalaisia oli yli 61 000. Vain pieni osa heistä jäi Suomeen ja noin 5000 henkilöä siirtyi Ruotsiin, koska vuoden 1953 loppuun mennessä Suomi oli palauttanut 54 900 inkeriläistä Neuvostoliittoon. (Komiteanmietintö 1990:46, 82; Kuosma 1990, 118-135; Taipale 1990, 73.) Historiallisesti Suomi on ollut maastamuuttomaa. Ulkosuomalaisten lukumäärä ylittää yhden miljoonan rajan, kun laskentaperusteena käytetään sitä, että ulkosuomalaisen vanhemmista molemmat tai toinen on syntynyt Suomessa (ks. esim. Laakkonen 1991, 11).

Suomen väestön homogeenisuutta voidaan selittää ainakin kolmella tekijällä. Yhtenä syynä voidaan pitää Suomen maantieteellistä sijaintia, jonka vuoksi Suomi on ollut "syrjässä" laajamittaisilta muuttoliikkeiltä.

Suomen ulkomaalaisväestö 1980–2000

Lähde: Väestötilastot (Tilastokeskus); kuvio: Jouni Korkiasaari (Siirtolaisuusinstituutti)

Toinen syy löytyy lähimenneisyydestämme, koska sodan jälkeen Suomi joutui keskittämään valtavat voimavarat sodassa menetetyiltä alueilta siirtyneiden ihmisten uudelleen sijoittamiseen. Tämän vuoksi Suomi ei ollut sellaisessa työvoiman tarpeessa kuin esimerkiksi Ruotsi tai Saksa. Kolmanneksi maahanmuuttoa on vähentänyt se, että Suomella ei ole ollut siirtomaita. Tämä on vähentänyt Suomeen kohdistuvaa muuttoa. (Vrt. Perttunen 1995, 1.)

Sodan jälkeinen eristyneisyys

Sodan jälkeisen Suomen olematon pakolaispolitiikka johtui siitä, ettei Suomi halunnut vahingoittaa suhteitaan Neuvostoliittoon (Eriksson 1989, 226). Kylmän sodan kaudella Suomen maahanmuutto- ja pakolaiskysymysten käsittely riippui kiinteästi maan ulkopolitiikasta. Suomi oli suljettu maa, jonka maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka ohjaili ulkopolitiikka. (Ks. esim. Taipale 1990, 74-75.)

Siten Suomen eristäytyneisyyttä selitti ainakin osittain asema Neuvostoliiton naapurina. Pakolaisuus liittyi kiinteästi kahtia jakautuneen maailman aatteelliseen eriytyneisyyteen. Suurimmalle osalle Suomeen hakeutuneista neuvostoliittolaisista loikkareista ei myönnetty turvapaikkaa idänsuhteiden heikkenemisen pelossa, vaikka suomalaiset auttoivatkin salaa poliittisia pakolaisia siirtymään länteen Suomen kautta. Neuvostoloikkaarit olivat ensisijaisesti poliittinen ongelma, eivätkä humanitaarinen, vielä Suomen YK:n jäseneksi liittymisen jälkeenkin. Vasta vuonna 1983 Mauno Koiviston presidenttikauden

alettua Suomi sai ulkomaalaislain, joka huomioi entistä paremmin Suomen vuonna 1968 allekirjoittaman YK:n pakolaissopimuksen (Korhonen 1998, D2.)

Nykyisen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan juuret 1970-luvulla

Suomi oli melko suljettu yhteiskunta toisen maailmansodan jälkeen 1970-luvulle asti, eikä Suomi vetänyt puoleensa maahanmuuttajia. Nykyisen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan alkuna pidetään chileläisten pakolaisten vastaanottoa 1973-77 (Komiteanmietintö 1994:5, 7). Toisena ryhmänä vastaanotettiin vietnamilaisia "venepakolaisia" vuonna 1979. Seuraava pakolaisryhmä saapui 1983, jonka jälkeen pakolaisia on vastaanotettu sekä kiintiön puitteissa että antamalla turvapaikanhakijoille turvapaikka tai oleskelulupa suojelun tarpeen tai humanitaaristen perusteiden nojalla.

Uusi vaihe Suomen pakolaispolitiikassa alkoi vuonna 1985

jolloin Suomi teki ensimmäisen päätöksen vastaanottaa kiintiöpakolaisia. Heidän valinnassaan Suomi on huomionut kansainvälisen pakolaistilanteen aiheuttamat sijoitustarpeet eri maanosissa. Vappu Taipale (1990) kirjoitti muutoksesta seuraavanlaisesti: "Vedenjakavuoden 1985 jälkeen kävi ilmeiseksi, että Suomen pakolaisasiain hoidossa oli siirryttävä pitkäjänteisempään ja avoimempaan toimintaan. Ulkopoliittisilla perusteilla tehtyjen yksittäispäätösten, pikkupiirillä toteutettujen pakolaisvalintojen, ad hoc -hallinnon ja maahan tulleiden pakolaisten sielunelämään syventyneiden työntekijöiden aika oli ohi" (Taipale 1990, 77).

1980-luvun puolivälin jälkeen alettiin vähitellen siirtyä pois ainoastaan ulkopoliitiikan perusteilla tehdyistä yksittäispäätöksistä. Merkittävä muutos tapahtui myös UNHCR:n työn tukemisessa. Siihen asti Suomi oli osallistunut merkittävin summin erityisesti YK:n pakolaiskomission UNHCR:n työn tukemiseen, mutta ei ollut osoittanut kiinnostusta vastaanottaa pakolaisia.

1970-luvun alussa alkanut maahanmuutto on painottunut paluumuuttoon. Suomeen on palannut Ruotsissa asuvia suomalaisia sekä 1990-luvulla Venäjän ja Viron inkerinsuomalaisia. Suomi on muuttunut perinteisesti siirtolaisia lähettävästä maasta maahanmuuttomaaksi. Suomen muuttovoitto oli vuosina 1990-93 jopa 39 000 henkilöä, mikä oli enemmän kuin koko 1980-luvun muuttovoitto (Komiteanmietintö 1994:5, 7). Suomen eristäytyneisyys murtui lopullisesti 1980-luvun lopulla, kun Suomen ulko maalaisväestö alkoi kasvaa huomattavasti. Vielä vuonna 1980 ulkomaan kansalaisten määrä Suomessa oli noin 13 000 (ks. esim. Korkiasaari ja Söderling 1998, 8). Vuoden 1998 lopulla ulkomaalaisia oli 85 060, mikä oli 1,65 % väestöstä. Suomen ulkomaalaisten prosenttimäärä on alhaisimpia koko Euroopassa.

Kokonaissuunnitelmallisuus puuttui

Pakolais- ja maahanmuuttopolitiikasta puuttuivat selkeät säännöt, päämäärät ja kokonaissuunnitelmallisuus vuoteen 1997 asti. Vasta vuonna 1988 siirtolaisasiain neuvottelukunnan mietintö sisälsi kattavan siirtolaispoliittisen ohjelman. Johanna Niemi-Kiesiläisen mukaan eräät pakolaispolitiikan sisältöä koskevat linjaratkaisut tehtiin kuitenkin kokonaan "salaisessa menettelyssä ilman julkistettujen periaatekannanottojen tukea". (Niemi-Kiesiläinen 1989, 122-123.) Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa muotoiltiin siten ilman päättäjien ja viranomaisten yhteistä päätöksentekoa.

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa on suunnattu ulkomaalaislaissa, valtioneuvoston päätöksissä ja hallintokäytännössä (Summa 1994, 139). Suomen ulkomaalaislain säännökset ovat olleet melko avoimia, ja ne ovat jättäneet paljon harkintavaltaa (Kuosma 1997, 5). Maahantulopolitiikan suuntaviivat ovat pitkälti muotoutuneet käytännön lupahallinnossa. Vuoden 1951 Geneven pakolaissopimusta Suomi onkin tulkinnut erittäin ahtaasti verrattuna muihin Länsi-Euroopan maihin. Tämän voi päätellä turvapaikkaa hakeneiden ja saaneiden vertailutilastojen perusteella. Yleisesti ottaen päätöksenteossa ei ole ollut selkeää linjaa, vaan yksittäiset virkamiehet ovat saaneet runsaasti päätäntävaltaa.

1990-luvulle asti Suomessa ei ollut virallisesti määriteltyä maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa, vaan se muodostui lainsäädännön, ministeriöiden ohjeiden ja viranomaisten tekemien päätösten pohjalta. Selkeitä pitkän tähtäimen päätöksiä ja poliittisia kannanmäärittelyjä ei tehty, vaan toiminta oli hajanaista ja vailla selkeitä linjoja. (Komiteanmietintö 1997:5, 61.) Idealin politiikan kokonaissuunnitelmallisuus on puuttunut, ja politiikan tavoitteita tai päämääriä ei ole asetettu. 1980-luvun lopulta lähtien on julkaistu useita raportteja, komiteanmietintöjä ja artikkeleita, jotka käsittelevät Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa. Niillä on pyritty suuntaa maan politiikan linjoja. Periaatepäätösten julkaisusta huolimatta maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan muutokset ovat olleet hitaita. Ideaali maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka edellyttää kokonaissuunnitelmia ja politiikan tulee olla konkretisoitunutta. Periaatteiden lausuminen antaa vain mahdollisuuden erilaisiin tulkintoihin. (Vrt. Hakovirta 1993, 268-270.)

Kylmän sodan jälkeisellä ajalla maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan päätökset eivät ole enää yhtä riippuvaisia ulkopoliitikasta kuin aiemmin, mutta Suomen eristyneisyys kylmän sodan kaudella heijastuu vieläkin maan maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan. Vasta vuoden 1997 lokakuussa ilmestyi ensimmäinen valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Sen uskottiin edesauttavan pitkäjänteisen ja tavoitteellisen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan noudattamista, koska selvästi määritelty ja eri osa-alueet kokonaisvaltaisesti huomioon ottava maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka oli puuttunut. (Ks. esim. Virtanen 1997, 5.)

Suomen sulkeutuneisuus ennen 1980-lukua on heijastunut myös hallintokulttuuriin (Komiteanmietintö 1994:5, 39). Maahanmuutto- ja pakolaisasioita käsitellään hajautevasti eri ministeriöiden ja julkisten laitosten alaisuudessa, ja jokaisella ministeriöllä ja hallinto-osastolla on omat tavoitteensa ja vastualueensa (ks. esim. Korkiasaari ja Söderling 1998, 21). Siten maahanmuutto- ja pakolaisasioita hoitava hallinto on toiminut osittain tehottomasti, ilman selvää tuloksellisuutta. Vuonna 1997 ilmestyneessä periaatepäätöksessä hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi korostet-

tiin hallinnonhaarojen yhteistyön tiivistämistä, koska siihen asti eri virkamiesten valta on korostunut hallinnonalojen toimiessa itsenäisesti.

Kansainvälisen järjestelmän muutoksen vaikutukset

Suomen asema kansainvälisessä järjestelmässä muuttui 1990-luvulla, mikä on vaikuttanut Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan. Suomi ei voi enää tehdä yksin päätöksiä maahanmuutto- ja pakolaisasioissa, koska EU-jäsenyyden ja Suomeen kohdistuvien muuttoliikkeiden myötä Suomen on välttämätöntä luoda omaa, selkeää maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka. Euroopan unionissa pyritään luomaan yhteistä linjaa. Tuloksellinen yhteistyö edellyttää yksittäisten jäsenvaltioiden selkeitä kantoja. Euroopan unionissa tehtävät päätökset suuntaavat tulevaisuudessa Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa, vaikka kyseisellä yhteistyöalueella ei olekaan toistaiseksi tehty kovin sitovia päätöksiä. Maahanmuutto- ja pakolaisongelmien globaali luonne tulee vaikuttamaan siten, että niitä tullaan käsittelemään kansainvälisessä yhteistyössä, ei ainoastaan Euroopan unionin päätöksentekojärjestelmässä.

Pakolaisasia oli Suomelle poliittinen kysymys 1970-luvulta 1980-luvun puoleenväliin. Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka, jota ei selkeästi ollut edes olemassa, oli poliittisesti painottunutta. 1980-luvun alkupuolella ulkomaalaispolitiikka muodostui lähinnä vain ulkomaalaisten valvontaa koskevista tehtävistä. 1980-luvun lopulta 1990-luvulle maahanmuutto- ja pakolaispolitiikassa on keskitytty maahanmuuttovirtojen kontrolloimiseen, vaikka myös humanitaarinen näkökulma pakolaispolitiikassa on ollut esillä. 1990-luvulla maahanmuutto on alettu nähdä erityisesti sisäisen turvallisuuden uhkana, mikä on lisännyt maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan kontrollihakuisuutta. Suomen viranomaiset ovat seuloneet Suomeen tehdyt turvapaikkahakemukset niin tarkasti, että hakemusten käsittely on vienyt vuosia. Tämä on ollut turvapaikanhakijoiden etujen vastaista sekä kallista yhteiskunnalle.

Länsimaiden kiristytvä siirtolaisuuspolitiikka uhkaa vaarantaa turvapaikanhakijoiden mahdollisuudet hakea turvapaikkaa Euroopan maista. Pakolaisten vastaanottokyvystä on huolestuttu, koska monissa Euroopan maissa työttömyys on pysynyt korkeana koko 1990-luvun. Vastaanottokyky on kuitenkin paljon parempi kuin monissa kehitysmaissa, mutta eurooppalaisten asenteet pakolaisia kohtaan ovat tiukentuneet. Puhutaan jopa uudesta Berliinin muurista tai Eurooppa-linnoituksesta, jota rakennetaan EU-Euroopan ympärille. Erityisesti kevään 1999 Kosovon kriisi herätti keskustelua selkeämmän maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan luomisesta Euroopan unionissa.

Jos EU:n integraatiokehitys syvenee, se ohjaa tulevaisuudessa merkittävästi Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa. Tiivistettäessä EU:n yhteistä maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka Suomella tulee olemaan keskeinen rooli maantieteellistä syistä. Suomen ja Venäjän välinen raja on Euroopan unionin ulkoraja, ja siten tarkkailua tullaan lisäämään itärajalla jo pelkästään muiden EU-jäsenten painostuksesta. Suomen ja Venäjän välinen elintasokuilu on yksi maailman suurimmista. Kuitenkaan muuttopaine ei toistaiseksi ole yhtä voimakas kuin esimerkiksi Välimeren maihin, joiden kautta Euroopan unionin alueelle hakeutuu tuhansia ihmisiä joko pakolaisina tai siirtolaisina Afrikasta ja Lähi-idästä. Gibraltarin salmella hukkuu ja ammutaan vuosittain satoja ihmisiä. Viime

vuosina Euroopan unionin maahanmuutto- ja pakolaispolitiikassa kontrolli ja uhkien ehkäisy ovat olleet keskeisessä asemassa.

Kirjallisuus

- De Lobkowicz, Wenceslas. (1994) Intergovernmental Cooperation in the Field of Migration - from the Single European Act to Maastricht. Teoksessa Monar, Joerg and Morgan, Roger (toim.) The Third Pillar of the European Union, Cooperation in the Fields of Justice and Home Affairs. College of Europe. European Interuniversity Press, Brussels, 99-122.
- Eriksson, Lars. (1989) Pakolaiset ja Suomen pakolaispolitiikka. Teoksessa Kippola, Anna-Kaarina (toim.) Tuntematon pakolainen. Painokaari Oy, Helsinki, 217-234.
- Hakovirta, Harto. (1993) Suomen hahmottuva globaalipolitiikka. Teoksessa Forsberg, Tuomas ja Vaahtoranta, Tapani (toim.) Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja nro 2. Tammer-Paino Oy, Tampere, 261-299.
- Heisler, Martin O. and Layton-Henry, Zig. (1993) Migration and the Links Between Social and Societal Security. Teoksessa Wæver, Ole, Buzan, Berry, Kelstrup Morten and Lemaitre, Pierre. Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. Pinter Publishers Ltd, London, 148-166.
- Komiteanmietintö 1997:5. Hallittu maahanmuutto ja tehokas kotoutuminen. Ehdotus hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan mietintö. Sisäasiainministeriö. Oy Edita Ab.
- Komiteanmietintö 1994:5. Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö I. Työministeriö. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1990:46. Suomi ja ihmisten liikkuvuus muuttuvassa Euroopassa. Siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö XIV. Työministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Korhonen, Jorma. (1998) Ystävyyden rajoilla. Julkaisussa Helsingin Sanomat 25.10.1998, D1-2.
- Korkiasaari, Jouni and Söderling, Ismo. (1998) Finland: From a Country of Emigration into a Country of Immigration. Teoksessa Söderling, Ismo (toim.) A Changing Pattern of Migration and Its Surroundings. The Population Research Institute. Publications of the Population Research Institute, Helsinki, 7-28.
- Kuosma, Tapio. (1997) Ulkomaalaislaki ja hallintokäytäntö. Lakimiesliiton kustannus. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Kuosma, Tapio. (1990) Tutkielma. Ulkomaalaiset, pakolaiset, turvapaikanhakijat ja Suomi. Teoksessa Suomen Pakolaispolitiikka - seminaari kansanedustajille. Seminaariraportti pakolaisasiain neuvottelukunnan järjestämästä seminaarista Helsingissä 7.11.1990. Pakolaisasiain neuvottelukunta. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 115-142.
- Laakkonen, Risto. (1991) Kansallisen siirtolaisuus- ja ulkomaalaispolitiikan suuntaviivoja. Julkaisussa Mattila, Heikki S. (toim.) Kohti uutta ulkomaalaispolitiikkaa. Raportti siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan seminaarista 11.-12.6.1991. Työministeriö, työympäristöosasto. Hakapaino Oy, Helsinki, 10-17.
- Majava, Altti. (1991) Nykyiset kansainvaellukset. Julkaisussa Mattila, Heikki (toim.) Kohti uutta ulkomaalaispolitiikkaa. Raportti siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan seminaarista 11.-12.6.1991. Työministeriö, työympäristöosasto. Hakapaino Oy, Helsinki, 112-123.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna. (1989) Pakolaisoikeus. Suomen Akatemian tutkimushanke Oikeuden rajat. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:7. Hakapaino Oy, Helsinki.

- Perttunen, Juhani. (1995) Symposiuminavaus. Teoksessa Koivukangas, Olavi, Korpela, Kalevi ja Narjus Raimo (toim.) 1996.
- Suomi Euroopassa - maassamuuton uudet ulottuvuudet. Muuttoliikesymposium 1995, Turku 15.-17.11. Siirtolaisuusinstituutti. Typopress Oy. Turku, 1-4.
- Summa, Tarja. (1994) Pakolais- ja siirtolaispolitiikkaa - kenen ehdoilla? Teoksessa Laukama, Pentti ja Summa, Tarja (toim.) Naapurina lähimmäinen - näkökulmia muukalaisuuteen. Suomen kristillinen rauhanliike- Finlands kristliga fredsrörelse. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 130-141.
- Taipale, Vappu. (1990) Suomen käytännön valmiudet pakolaisten vastaanottoon. Teoksessa Suomen Pakolaispolitiikka - seminaari kansanedustajille. Seminaariraportti pakolaisasiain neuvottelukunnan järjestämästä seminaarista Helsingissä 7.11.1990. Pakolaisasiain neuvottelukunta. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 73-84.
- Ulkomaalaisviraston tilastot. Turvapaikanhakijat 1990-1999. URL:
<http://www.uvi.fi/doc/taulukot/turvhake2.html> Otettu 5.4.2000. Päivitetty 29.2.1999.
- Virtanen, Mervi. (1997) Valtioneuvoston maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma. Julkaisussa Monitori 4/1997. Työministeriö, maahanmuutto-osasto. Edita Oy, Helsinki, 5.

VTM Tiina Salmio on Turun yliopiston tutkija. Hän valmistelee väitöskirjaa Suomen Akatemian globaalimuutoksen (FIGARE) tutkimusohjelmassa aiheesta "Kahden globaaliongelman keskinäisriippuvuus: ympäristö ja pakolaisuus". Hänen pro gradu -työnsä (1999) "Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka 1990-luvulla - maahanmuutto ja pakolaisuus turvallisuushkana valtion politiikassa" ilmestyy Turun yliopiston valtiopin C-sarjassa loppukeväällä. Salmio on toiminut Suomen Pakolaisavun luennoitsijana ja kouluttajana vuodesta 1994.